

Unio og bærekraftmålene

Diskusjonsnotat

Tor Halvorsen og Åge A. Tiltnes, Fafo

Innhold

En helhetlig agenda for omstilling: det transformativt skiftet	2
Måten vi tenker på – måten vi jobber på – måten vi samhandler på	4
Sammenhengen mellom målene — et eksempel	5
Stanse klimaendringene	6
Mindre ulikhet	8
Ulikhet, teknologi og det globale	8
Utdanning, kunnskap og arbeid	9
Medbestemmelse og forbundenes rolle	10
Avslutning – profesjonenes samfunnsoppdrag	12

En helhetlig agenda for omstilling: det transformative skiftet

Det som på norsk har fått navnet «bærekraftsmål» er de 17 målene vedtatt av FN i 2015. De representerer kjernen i en strategi for omstilling innen år 2030, ofte kalt «[2030-agendaen](#)». Alle stater har sluttet seg til denne arbeidsplanen for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stanse klimaendringene, men ikke alle er like ivrige iverksettere, og ifølge FN ligger vi [etter skjema](#) mht. å nå bærekraftmålene¹. Vi må derfor trappe opp arbeidet — nasjonalt og globalt. Norske myndigheter er blant dem som tar målene på største alvor med god støtte fra samfunnets ulike sektorer².

De 17 målene bygger på en bred forståelse av «bærekraft» og «bærekraftig utvikling». Miljø står sentralt, men også natur og mennesker, og ikke minst relasjonen mellom mennesker, natur og miljø. Det er snakk om bærekraft for *planeten*, og for *menneskene*. «Det transformative skiftet», som 2030-agendaen sier vi står overfor, refererer nettopp til behovet for nye relasjoner mellom mennesker og natur for å skape et miljø vi alle kan overleve innenfor. Slagordet er «[leave no-one behind](#)». Derfor handler mål 1 om å bekjempe fattigdom i alle dets former. Men målet får bare mening om det blir sett i sammenheng med alle de andre bærekraftmålene; de 17 målene utgjør en helhet. Som i alt målarbeid blir denne helheten til som en prosess der uklarheter, motstridende (del)mål, uklare normer og ulike interesser blir avklart underveis, kompromisser etablert, og ulike syn respektert og debattert.

En forutsetning for å nå bærekraftmålene, er at en tar de globale utfordringene skapt av grensene for jordens tåleevne og 2030-agendaen på alvor³. Det er et stykke skoleringsarbeid å sette seg inn i de 17 målene og de 169 delmålene, men om vi skal lykkes, må flest mulig ta del i en kunnskapsbasert diskusjon om hvordan vi best kan nå dem. Det er denne dialogen som kan bringe arbeidet med målene framover — lokalt, nasjonalt og globalt. Deltakelse bygger fellesviljen som trengs for å endre kurs. Ved å ta del i diskusjonen om bærekraftmålene og hvordan de kan nås, kan en også bli del av løsningene.

Unio har lenge arbeidet for at det offentlige Norge skal fremme denne diskusjonen gjennom demokratiske fora og tydelig lederskap. Begge deler ser ut til å ha fått gjennomslag⁴. Så langt har Unios engasjement i hovedsak vært rettet mot nasjonal politikk. Dette debattnotatet er utarbeidet med et ønske om en bredere forankring av bærekraftagendaen hos tillitsvalgte i Unios medlemsforbund. De fem bærekraftmålene Unio har fokusert spesielt på er mål 3 «God helse», mål 4 «God utdanning», mål 5 «Likestilling», mål 8 «Anstendig arbeid og økonomisk vekst» og mål 13 «Stoppe klimaendringene». Imidlertid er også mål 10 «Mindre ulikhet» og ikke minst mål 17 «Samarbeid for å nå målene» tydelig til stede i Unios arbeid. Det samme gjelder en vektlegging av bærekraftmålenes sammenheng og helhet.

¹ “The SDG Progress Chart 2020 by UN DESA already shows that poverty is on the rise for the first time in decades; hunger continues to increase; many people don’t have access to safe drinking water or sanitation services; inequalities are on the rise and so is the number of people living in slums. Terrestrial and marine biodiversity is threatened and a large number of species face extinction.”

² Statsminister Erna Solbergs [innlegg i FNs generalforsamling](#) i fjor høst.

³ Debatten om de globale tålegrensene ble startet og følges opp av [Stockholm Resilience Center](#).

⁴ Se, «[Nikolai Astrup blir bærekraftsminister](#)», 13/1-20, og pressemelding om «[Ny nasjonal handlingsplan for bærekraftmålene](#)», 29/4-20.

Dette notatet presenterer nettopp 2030-agendaen som et hele og understreker sammenhengen mellom bærekraftmålene. Med referanse til noen av målene presenteres (mulige) målkonflikter, og det inviteres til refleksjon om hvordan Unio og Unios medlemsforbund kan styrke sitt arbeid med bærekraftmålene framover, både sentralt og lokalt. FNs nettsider inneholder fyldig informasjon om bærekraftmålene og delmålene, hvordan de er operasjonalisert, statistikk om måloppnåelse og mye mer. Det er lagt inn hyperlenker til enkelte av disse nettsider samt andre dokumenter i notatet, inklusive i dets fotnoter. Disse er egnet som startpunkt for fordypning. Mye av teksten i notatet er hentet fra og inspirert av den omfattende bærekraftlitteraturen som er tilgjengelig elektronisk.

Dessuten bygger notatet på en rapport om profesjonene og bærekraftmålene, som er under utarbeidelse av Fafo på oppdrag fra Unio⁵. I tillegg til sekundærkilder, bygger den på 21 intervjuer med tillitsvalgte og ordinære medlemmer i Utdanningsforbundet, Sykepleierforbundet og Forskerforbundet. Intervjuene avdekket blant annet at kunnskapen om bærekraftmålene var begrenset og at oppslutningen om bærekraftarbeidet varierte. Mange informanter etterlyste et sterkere engasjement fra sine respektive forbundsledelser for å redusere kunnskapsgapet og få mer fart på arbeidet lokalt.

Debattnotatet inneholder en rekke spørsmål, ment som oppspill til refleksjon og diskusjon. Men det reiser i liten grad profesjons- og forbundsspesifikke tema og problemstillinger. Det blir opp til leseren å gi svar som knytter an til egen arbeidsvirksomhet og eget forbund. Gitt den sterke koblingen mellom målene, er noe overlappt mellom enkelte av spørsmålene ikke til å unngå. Det overordnede målet er at notatet skal bidra til økt forståelse for 2030-agendaen, økt kunnskap om bærekraftmålene, styrket engasjement, og politikkutvikling. Etter noen overordnede betraktninger om profesjonen og bærekraftmålene under neste overskrift, følger de første spørsmålene om enkeltmål og sammenhengen mellom dem under den påfølgende overskriften. Deretter følger nye spørsmål etter hvert tematiske avsnitt.

FNs 17 bærekraftmål⁶

Det er vanlig å snakke om at bærekraftig utvikling har tre dimensjoner, nemlig den økonomiske, den miljømessige og den sosiale dimensjonen. All bærekraftmålene inneholder elementer fra alle tre dimensjonene⁷.

[Mål 1 Utrydde alle former for fattigdom i hele verden](#)

[Mål 2 Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk](#)

[Mål 3 Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder](#)

[Mål 4 Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheten for livslang læring for alle](#)

[Mål 5 Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling](#)

[Mål 6 Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle](#)

[Mål 7 Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle](#)

[Mål 8 Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle](#)

[Mål 9 Bygge robust infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon](#)

[Mål 10 Redusere ulikhet i og mellom land](#)

[Mål 11 Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige](#)

[Mål 12 Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre](#)

[Mål 13 Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem](#)

⁵ Rapporten vil ferdigstilles våren 2021 og blir gjort tilgjengelig på hjemmesidene til Unio og Fafo.

⁶ Den norske språkdrakten til bærekraftmålene er tatt fra [FN-Sambandets websider](#), som også inneholder alle delmålene. Hvert mål i tekstboksen har en hyperlenke, som tar leseren til FN-sider med mål og delmål på engelsk, og som inneholder lenker videre til en rekke andre elektroniske ressurser.

⁷ En visualisering av dette finnes [her](#).

[Mål 14 Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling](#)
[Mål 15 Beskytte, gjenopprette og fremme bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold](#)
[Mål 16 Fremme fredelige og inkluderende samfunn med sikte på bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer](#)
[Mål 17 Styrke gjennomføringsmidlene og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling](#)

Måten vi tenker på – måten vi jobber på – måten vi samhandler på

Bærekraftmålene krever at vi tenker, jobber og samhandler på nye måter. Stikkordene er — som nevnt over — sammenhenger og helhet⁸. Det transformativt skiftet som de 17 bærekraftmålene peker mot, innebærer rask omstilling langs den økonomiske, den miljømessige og den sosiale dimensjonen med forståelse for hvordan målene henger sammen innenfor en helhetlig utviklingsmodell, ofte kalt den øko-sosiale modellen. Mer nyanserte vekstmål må utvikles. Unios medlemsforbund og medlemmer er avgjørende for et slikt skifte fra en ensidig vekstmodell til en utviklingsmodell som har de sosiale og miljømessige målene som styrende for økonomisk aktivitet.

Et FN-oppnevnt «kunnskapsnettverk» for global bærekraft og 2030-agendaen (Sustainable Development Solution Network) skriver i sine [rapporter](#) at de nordiske landene ligger på toppen når det gjelder måloppnåelse. En viktig grunn til det er fagbevegelsens medvirkning i den nordiske modellen sikrer høy skår på de sosiale målene med positiv innvirkning på en rekke av de miljømessige målene. Medbestemmelse fremmer løsninger «nedenfra», som har en positiv effekt på politikk og styring i tråd med bærekraftagendaen. Den nordiske modellen framstår, slik dette nettverket registrerer måloppnåelse, som et forbilde. Men det betyr selvsagt ikke at alt er bra, hverken mht. medbestemmelse (noe vi kommer tilbake til mot slutten av notatet) eller om vi betrakter de enkelte bærekraftmålene og sammenhengen mellom dem: Norges miljøfotavtrykk overgår naturens tålegrense (gitt befolkningsstørrelsen); ulikheten vokser (med lommer av fattigdom); natur må vike for urbanisering, industriell produksjon og landbrukets effektivisering; anstendig arbeid trues og normalarbeidsdagen er under press — for å nevne noe.

Profesjonene (kunnskapsyrkene, kunnskapsarbeiderne) Unio organiserer, kombinerer kunnskap med arbeid. Relasjonen mellom arbeid og utdanning utgjør ryggraden i våre samfunn, der hode og handling, rutine og kreativitet kombineres. Og som organiserte fellesskap kan profesjonene i Unio etablere nye former for samhandling gjennom partssamarbeid, på arbeidsplassene, og ved påvirkning i det offentlige rom.

Hvordan vi tenker om bærekraft, krever et brudd med den innarbeidede forestillingen om at naturen er en resurs for oss til å bruke som vi vil. Når vi nå må se natur, miljø og det sosiale i sammenheng, trenger vi ha kunnskap om «naturen i det sosiale», for eksempel hvordan vi bygger, bruker og gjenbraker teknologi, infrastruktur og bygninger, og vi må ha kunnskap om «det sosiale i naturen», dvs. hvordan naturen er vevd inn i våre sosiale liv og er en forutsetning for dem. Og vi behøver kunnskap som lærer oss å tenke og se «Norge i verden», og samtidig se «verden i Norge». Våre handlinger har konsekvenser globalt; det globale påvirker våre handlinger lokalt.

⁸ Det som i rapporteringen til FN, for eksempel fra [Finland](#) og i den kommende rapporten fra Norge, benevnes «whole of government approach» og «whole of society approach».

Hvordan vi jobber er basert på kunnskap, ferdigheter, utøvelse av skjønn og kontinuerlig læring. Vi blir spesialister. Men med bærekraftmålene må vi også lære å reflektere over vår plass i arbeidsdelingen, og om denne bør endres, om innholdet i arbeidet har utilsiktede konsekvenser, dvs. om vi bør lære å utøve vårt skjønn på andre måter som spesialister. Bærekraftmålene henger sammen; det samme må samspillet mellom ulike yrkesroller. Det er et mål at alle skal ha anstendig arbeid og arbeidsforhold (mål 8), men det er også et mål å vise anstendighet i arbeidet. Det betyr at de sosiale konsekvensene, miljøkonsekvensene og konsekvensene for naturmangfoldet må trekkes inn som tema både i arbeidsdelingen mellom yrkene og hos den enkelte yrkesaktive.

Det krever sterke kollektiver både å opparbeide kunnskap om og holdninger til den etablerte arbeidsdelingen som Unios medlemmer inngår i, og å endre innholdet i de enkelte yrker i tråd med bærekraftmålene. Profesjonene, som endringsagenter, kan bidra til å kombinere og koble arbeid og utdanning, forskning og forandring, kunnskap og politikk på nye måter. Vi er vant til å stole på kunnskapen, å stole på det profesjonelle skjønn; vi har tillit til de høyere utdanningsgruppene endringspotensiale. Vi har yrker basert på den beste kunnskapen, og utøvere av det beste skjønn. Derfor tror vi på evnen til å lære både praktisk og teoretisk på måter som gir rom for endring. Vi satser på evnen den enkelte har til å lede eget arbeid basert på lang utdanning og et lærende arbeidsmiljø. Fordi vi ser verdien av den typen yrkesautonomi som profesjoner forvalter, ser vi også forpliktelsen til å bidra til samfunnsendring, grønn omstilling, det transformative skiftet.

Sammenhengen mellom målene — et eksempel

Byene er offer for kunnskapens og spesialiseringens fragmentering, samtidig som en sier at i byer henger alt sammen med alt (jf. planlovverket). I tilknytning til mål 11 «Bærekraftige byer og lokalsamfunn» vil profesjonenes evne til å kombinere sine interesser lokalt (f.eks. ved hjelp av fagforeninger) kunne påvirke transportsystem, byggetradisjoner, sikre offentlige rom og fravær av risiko osv. som bidrag til mer helhetlige og bærekraftige løsninger. Dersom kunnskapen løftes ut av sine spesialiserte siloer når «byproblemer» tas opp, kan profesjonenes yrkesutøvelse være avgjørende. Kunnskap om sammenhenger mellom oppvekstmiljø, boforhold, trafikk og energibruk med mer — som profesjonene med ansvar for sikkerhet (politi, brannvesen), barn og helse innehar — kan generere forslag og ideer til fornyelse, særlig i allianse med forskning.

Byer og tettsteder — der en stadig større andel av klodens befolkning lever — har et særlig ansvar for å forme folks matvaner og derigjennom bidra til ansvarlig produksjon og konsum av mat og for den jorden som skal til for å produsere mat (mål 15 «Liv på land»). Produktiv jord blir stadig bygget ned på grunn av byutvikling, en trend som må snus. At ingen skal gå sultne (mål 2) er knyttet til diskusjonen om hva som er sunn og bærekraftig mat, til hvordan den skal produseres (og importeres), til landbrukets energi- (mål 11) og vannforbruk (mål 6), og forurensningseffekten på hav og elver (mål 14).

Sammenhengen mellom bærekraftmålene innebærer at framgang og oppnåelse av ett mål ikke skal gå på bekostning av framgang på en annet. Av den grunn står samarbeid på tvers av fagområder og profesjoner — som eksempelet over skulle tydeliggjøre behovet for — sentralt for å nå målene. I vårt intervjumateriale har vi stemmer som hevder at vektlegging på og bruk av bærekraftmålene i

kommuner og virksomheters planverk⁹ har stimulert til og legitimert økt samarbeid og samhandling på tvers av faggrupper, sektorer og fagforeninger, som igjen har resultert i forbedring av helse- og utdanningstjenester. I en kommune hadde bærekraftarbeidet ført til mer samarbeid mellom Sykepleierforbundet og Utdanningsforbundet og gitt disse en felles stemme i mange spørsmål og sakskompleks, ikke bare knyttet til arbeidsforhold og lønnsforhandlinger som før. I sum: kommunens fokus på bærekraft hadde resultert i økt medbestemmelse.

Spørsmål — Bærekraftmålene ett for ett og samlet

Studer listen over bærekraftmål ovenfor (og gjerne noen av delmålene, som det er lenket til). Hvilke mål mener du er særlig sentrale for din profesjon? Hvilke mål er viktige for din profesjon og din arbeidsplass? Hvilke mål burde ditt forbund prioritere ?

Bærekraftmålene utgjør et hele. Innenfor ditt arbeidsfelt, hvilke av bærekraftmålene er det særlig viktig at ses i sammenheng?

Har du eksempler fra eget arbeid, eller kjenner du til at andre har gjort seg erfaringer, som illustrerer den positive effekten av tverrfaglighet og samarbeid på tvers av arbeidsfelt, organisasjoner og sektorer?

Er det noen områder, der du kan se for deg at det samarbeides mer, eller mer samarbeid er en forutsetning for å nå (et eller flere av) bærekraftmålene? Hvilke områder?

Hvordan kan forbundsledelse og tillitsvalgte i ditt forbund bidra til nedbygging av «silotenkning» og økt samarbeid mellom kunnskapsområder og på tvers av profesjoner, faggrupper og organisasjonsstrukturer?

Tenk gjennom hvordan du ser sammenhengen mellom målene, hvordan de kan virke på hverandre og danne synergier, men også hvordan de kan stå i motsetning til hverandre. Ta utgangspunkt i ett av målene, for eksempel mål 5 «Likestilling mellom kjønnene». se på de ulike delmålene og tenk Hvordan kan oppnåelse av dette målet styrke oppnåelsen av de andre?

Stanse klimaendringene

Med mål 13 «Stoppe klimaendringene» har stater forpliktet seg til klimatiltak for å motvirke alle typer miljøødeleggelser. Karbon har fått mye oppmerksomhet; i det siste har forholdet mellom klima og natur (artene som forsvinner) og havet (oppheting og grensene for CO₂-opptak) kommet i fokus. Utdanning og bevisstgjøring er viktige virkemiddel (delmål 13.3). Ny kunnskap er også en forutsetning for å styrke kompetansen i planlegging av og omstilling til en ny klimavennlig politikk (delmål 13.b). Denne kunnskapen vil det i hovedsak være profesjonene som utvikler og forvalter.

Grunnleggende sett handler mål 13 om at mennesker og natur må samhandle på nye måter. Hvis vi skal fortsette vår industri-teknologiske utvikling, må det skje på naturens premisser. Forskning på forholdet mellom teknologi og natur og hvordan teknologi bruker naturen vil kunne føre til viktig innsikt i hvordan natur-samfunnsrelasjoner kan og må endres. Mer samarbeid samt utviklingen av

⁹ Som rapporten «[Strekk i laget](#)» (2020) fra Nordlandsforskning viser, har norske kommuner og fylkeskommuner i svært varierende grad, og på ulike måter, innarbeidet bærekraftmålene i sitt arbeid.

nye modeller for samarbeid mellom fag innen høyere utdanning på tvers av natur-samfunnsdikotomien (mål 17), vil kunne ha samme positive effekt. Stater og ikke minst de store økonomiske aktørene har et hovedansvar for å stanse klimaendringene, men uten aktiv deltakelse, kreative forslag, press og kunnskap nedenfra, fra fagbevegelsen og profesjonene, vil ikke den nødvendige omstillingen gå fort nok.

Mål 13 kan lett ses i sammenheng med andre mål, som f.eks. mål 12 «Ansvarlig forbruk og produksjon». Det siste knytter seg til produksjon av både tjenester og varer, både i offentlig og privat regi, under nasjonal kontroll eller overnasjonalt. Innen offentlig så vel som privat tjenesteyting er det for eksempel forventet likebehandling, men også at den samlede ressursbruken fører til nedbygging av ulikhet (mål 10) og likestilling mellom kjønnene (mål 5). I tillegg skal tjenesten og hver enkelt ansatt ta natur- og miljøhensyn. Innen produksjon av varer, stilles det krav til profesjonenes kunnskap om innsatsfaktorers miljøkonsekvenser og sosiale implikasjoner, og (dermed) deres etiske ansvar.

To av de største tjenestesektorene «produserer» helse (mål 3) og utdanning/kunnskap (mål 4). Dette er bærekraftmål som også er sett på som avgjørende for realisering av de andre målene, først og fremst fordi vi trenger å etablere bedre kunnskap om relasjonen mellom natur, miljø og mennesker i hele befolkningen, og fordi helse — som folkehelse — i så stor grad blir formet av dette samspillet. Samtidig er «god helse» en forutsetning for deltakelse i arbeid, i samfunnsdebatten, i institusjonsbyggingen og for fredelig sameksistens på alle plan (mål 16).

Profesjonenes handlinger har innflytelse på oppslutningen om det transformativ skiftet i samfunnet. Profesjonskunnskapen og måten å jobbe på kan påvirke konsumentrollen og forventninger om ansvarlig forbruk. For eksempel, hva slags arbeid og andre produksjonsfaktorer inngår i de produktene som blir kjøpt? Eller, hva slags energi og kjemikalier er benyttet i produksjonen? Kunnskap om slike forhold er felles for både profesjonsrollen og konsumentrollen, og profesjonene har medborgeransvar for etisk konsum. Profesjonene kan sørge for at ansvarlige konsum- og produksjonskrav dukker opp i partsforhandlinger, i høringer, i komitearbeid og i den demokratiske, offentlige debatten, for eksempel om sykehus, skoler og andre byggs utforming. Det er dette ansvaret som legitimerer profesjonenes medbestemmelse for det kunnskapsbaserte arbeidet i alle samfunnets institusjoner.

I Norge har alle samfunnssektorer og tjenesteområder i økende grad fokus på redusert klimaavtrykk og grønn omstilling til lavutslippssamfunnet. Klimautslipp er både direkte (f.eks. fra fossilt drivstoff fra kjøretøy) eller indirekte (knyttet til produksjon av tjenester og gjenstander som kjøpes inn til virksomheten). Utslipp og avtrykk er størst i utdannings- og helsesektoren, fordi de er så store, men forbedringspotensialet er betydelig på de fleste arbeidsplasser i alle sektorer. I intervjuene hørte vi om lokale klimatiltak på felt som transport og reisepolicy, avfallssortering, reduksjon av avfall (inklusive matsvinn), bygg (bygningmateriale, energi/oppvarming osv.), og kommuner og virksomheter som i økende grad var opptatt av «grønne innkjøp».

Spørsmål – Grønn omstilling

Hvordan kan profesjonene og forbundene bruke sin innflytelse til og bidra til en kunnskapsbasert debatt om hvordan sosiale mål og miljø- og naturhensyn skal styre økonomiske beslutninger?

I hvilken grad har du som tillitsvalgt eller ansatt vært delaktig i og diskutert innkjøp og klimatiltak (i din virksomhet)? Hvor kom evt. initiativet til diskusjonen, forslagene til tiltak fra?

Hvordan kan du som tillitsvalgt bidra til at det tas beslutninger i tråd med bærekraftmålene? Kan lokale avtaler benyttes til å forplikte arbeidsgiver til grønne innkjøp?

Hvordan vil du som tillitsvalgt eller ansatt på ditt arbeidssted påvirke holdninger til, vedtak om og arbeidet selv i retning av mer «ansvarlig» forbruk og produksjon (av varer og tjenester)?

Profesjonene har et overordnet etisk ansvar for grønn omstilling og bærekraftig utvikling. Skal forbundene påta seg ansvar for å skolere og påvirke sine medlemmer til å ta «riktige» valg også utenfor arbeidsplassen, dvs. i privatlivet?

Mindre ulikhet

Ulikheten både innen land og mellom land vokser. Noen har tilgang til ressursene i havet og på land, en tilgang som oftest gir eiendom og inntekter til de få. Ti prosent av verdens rikeste kontrollerer ca. halvparten av økonomien. Samtidig vokser relativ fattigdom (og noen steder absolutt fattigdom), samtidig som kostnadene ved økonomisk vekst blir belastet flertallet, de som får minst glede av veksten. Naturmangfoldet vi alle er avhengig av trues, havets ressurser blir overforbrukt, olje er fremdeles energikilden som den globale økonomien baserer seg på, og CO₂-utslippene øker. Den økonomiske ulikheten og de store forskjellene i fotavtrykk blir forsterket av forskjeller på andre av samfunnets områder, f.eks. tilgang til helse og utdanning.

Den voksende ulikheten er en utfordring for alle forskere og profesjoner ettersom kunnskap om ulikhetens negative konsekvenser for samfunnsutviklingen blir stadig mer tilgjengelig for alle. Ulikheten utgjør en trussel mot demokratiet, mot miljøet og mot naturen, og den er et hinder for nye bærekraftige relasjoner mellom natur og mennesker. Å finne løsninger relevante for å nå mål 10 «Mindre ulikhet» er derfor en nøkkel til å nå de 17 bærekraftmålene sett under ett.

Spørsmål – Utjevning

Delmål 10.1 krever at de fattigste 40 % av befolkningen skal ha en raskere inntektsøkning enn andre. Hvordan kan Unios forbund bidra til en slik utvikling og likevel fremme bærekraftig forbruk og produksjon (mål 12) og uten at det går utover oppnåelse av andre bærekraftmål?

Ulikhet, teknologi og det globale

Mål 9 «Innovasjon og infrastruktur» omhandler utvikling av ny teknologi, bærekraftig industrialisering og bygging av infrastruktur. Måten dette målet blir fulgt opp på vil avhenge av hva som blir oppfattet som ansvarlig «vekstmodell» framover. Kan teknologisk utvikling frikobles fra

vekst i energibruk, bruk av ikkefornybare ressurser, og vil ny (grønn) teknologi og vekst i arbeid som er anstendig nødvendigvis forsterke hverandre? Og hvordan vil ny teknologi forholde seg til økonomisk vekst og internasjonal handel? Og, ikke minst, vil de nye teknologiene vi tar i bruk minske utviklingslands avhengighet av de rike? Ingen enkeltfaktor forsterker den globale ulikheten så mye som teknologi med tilhørende intellektuelle eiendomsretter, kunnskapssystemer, handelsprivilegier og konsernkontroll¹⁰. For å oppnå mål 10 «Mindre ulikhet», og med støtte i mål 4 «God utdanning» (spesielt delmål 4.7¹¹), er det derfor av avgjørende betydning å «[!]egge til rette for bærekraftig utvikling av infrastrukturen i utviklingsland ved å øke den finansielle, teknologiske og faglige bistanden [...]» (delmål 9.b). Betydelig økt tilgang til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (delmål 9.c) er også av stor betydning.

De fleste profesjoner (i Unio) er enten brukere av teknologi eller er selv med på å utvikle teknologi. Norske forsknings- og høyere utdanningsmiljøer har i allianse med kolleger i sør i lengre tid prøvd å bidra til teknologisk og faglig kompetanseoverføring til utviklingsland. Kan Unios andre profesjoner både etablere nye og styrke allerede eksisterende samarbeidsrelasjoner som f.eks. utvikler helse- og undervisningsteknologi?

Spørsmål — Innovasjon, teknologi og global utjevning

Hvordan kan profesjonene gjennom sine internasjonale organisasjoner (som f.eks. [Education International](#) og [International Science Council](#)) bidra til fattigdomsreduksjon i sør (mål 1) og mindre ulikhet mellom land (mål 10) ved bærekraftig innovasjon og grønn teknologi?

På hvilken måte kan Unio og Unios medlemsforbund mer allment bidra til å nå bærekraftmålene gjennom internasjonalt engasjement? Er det spesielle mål du mener forbundene bør prioritere i det internasjonale arbeidet?

Utdanning, kunnskap og arbeid

Som vi har vært innom gjentatte ganger, ny kunnskap — den forskningsbaserte så vel som den praksisbaserte — er vesentlig for omstilling til bærekraftige samfunn. Samtidig ligger det i «profesjon» at fagområder er spesialiserte. Et flertall av de vi intervjuet mener at den omstillingen som kreves for å nå bærekraftmålene og sikre klodens helse og framtidige generasjoner anstendige levekår, fordrer at utdanningene legges om og kanskje også inneholder moduler som er fagovergripende — noe som vil kunne styrke tverrprofesjonelt samarbeid i arbeidslivet. En kan tenke seg bærekraftmoduler innenfor de enkelte profesjonsutdanninger og universitetsfag, men en kan også se for seg mer tverrgående (bærekraft-) fag av kortere eller lengre varighet. Slike omlegginger vil imidlertid bare øke den relevante kunnskapen hos framtidige medlemmer av profesjonsforbundene/Unio. I vårt intervjumateriale, framkom det derfor også et ønske om

¹⁰ “Currently 67 percent of global values occurs in developed countries” [...] Rather than integrating into value chains, small-scale industrial firms in developing countries need to deepen their production capacities ...” (side 77 i den globale sivilsamfunnsrapporten «[Spotlight on sustainable development](#)», 2016).

¹¹ Delmål 4.7 lyder slik: «Innen 2030 sikre at alle elever og studenter tilegner seg den kompetansen som er nødvendig for å fremme bærekraftig utvikling, blant annet gjennom utdanning i bærekraftig utvikling og livsstil, menneskerettigheter, likestilling, fremme av freds- og ikkevoldskultur, globalt borgerskap og verdsetting av kulturelt mangfold og kulturens bidrag til bærekraftig utvikling».

«voksenopplæring» ved at de som allerede er yrkesaktive tilbys «bærekraftkurs» — som gjerne kan være rettet mot eller skreddersys for ulike sektorer, arbeidsområder og fagfelt.

I intervjuene våre fant vi eksempler på initiativ til faglig fornyelse, omlegging av undervisningsmetoder og pensumsinnhold blant Forskerforbundets medlemmer. Når det gjelder utdanning av de yngste, forgår det allerede en del svært godt arbeid både på barne- og ungdomsskoletrinnet, og i den videregående skolen. Flere av Utdanningsforbundets medlemmer vi pratet med hadde f.eks. utarbeidet tverrfaglige opplegg med fokus på bærekraftmålene ved sine respektive skoler. Imidlertid sprang disse initiativene stort sett ut av personlig engasjement og initiativ, og vi fant få eksempler på systematisk spredning av slik «god praksis».

I intervjuene, fortalte flere tillitsvalgte på ulike nivåer at de aldri eller i svært liten grad hadde blitt eksponert for bærekraftmålene gjennom sine respektive fagforbund. Noe sa de aldri hadde hørt om bærekraft i egen organisasjon. Et flertall av informantene med et engasjement i bærekraftsspørsmål var enten blitt eksponert for dette gjennom kommune- eller virksomhetsledelse eller i kraft av sin tillitsvalgtrolle (men altså ikke fra eget forbund), eller — som lærerne vi nettopp nevnte — de hadde tatt med seg et privat (miljø-) engasjement til arbeidsplassen. Med unntak av de som arbeider direkte med bærekraftsspørsmål, ser det altså ut til å være et ikke ubetydelige kompetansehull blant Unios medlemmer, inklusive i tillitsvalgtstikket. Flere av de vi intervjuet ønsker at eget fagforbund fyller dette hullet. Noen etterspør hjelp til å «oversette» bærekraftmålene til noe som «gir mening» for dem på egen arbeidsplass. De lurer på hva målenes praktiske konsekvenser for arbeidshverdagen er.

Spørsmål — Bærekraftkompetanse

Hvordan kan ditt fag/din profesjon tilpasse seg bærekraftmålenes krav til ny kompetanse, og hvordan bør hensyn til bærekraftmålene prege Unio og de enkelte medlemsforbunds utdanningspolitikk framover?

På hvilken måte kan det enkelte fagforbund og deres tillitsvalgte bidra til at egen utdanning (egne utdanninger) tilpasser seg behovet for grønn, bærekraftig og tverrfaglig kompetanse?

Hvordan kan profesjonsforbundene og de tillitsvalgte bidra til større fart og kraft i kompetanseheving av egne medlemmer lokalt, på folks arbeidsplasser? Kan en gå veien om å avtafeste «retten til grønn kunnskap»?

Medbestemmelse og forbundenes rolle

Den nordisk modellen er blant annet kjennetegnet ved velfungerende demokratier med konsensus- og kompromissdrevne institusjoner, markedsøkonomi i kombinasjon med toparts- og trepartssamarbeid i arbeidsmarkedet og universell velferdsstat. Tilliten i befolkningen og mellom samfunnsaktører er stor. I arbeidslivet står medvirkning og medbestemmelse svært sterkt. Det er en alminnelig oppfatning at i alle omstillinger, skal de berørte tas med på råd. «Alle skal med.» Det transformative skiftet til en mer bærekraftig verden er intet unntak.

En forutsetning for at (det lokale og nasjonale) klima- og bærekraftarbeidet skal lykkes er samarbeid mellom arbeidsgivere og arbeidstakere — partssamarbeidet. Interessene til begge sider må ivaretas.

Omstillingskostnader skal fordeles. Interessekonflikter vil kunne oppstå. Det er derfor viktig at samarbeid om bærekraftpolitikk og grønn omstilling er forankret i hovedavtaler, overenskomster, lokale avtaler og bestemmelser¹². I tillegg til at det ligger rimelighets- og rettferdighetsbetraktninger («just transition») bak det Inger Marie Hagen i en artikkel i Unio Perspektiv nr. 1 2021 har benevnt «[grønt demokrati på arbeidsplassen](#)», er det i møtet med mellom kunnskap og arbeid, mellom teori og praksis, mellom arbeidsgiver og arbeidstaker at ideer til god, bærekraftig politikk og tiltak oppstår og gjennomføres. Partssamarbeidet er med på å sikre alles medvirkning og dermed effektiv omstilling.

Vi har tidligere nevnt eksempler på tillitsvalgte som mener de har kommet styrket ut av bærekraftarbeidet i sin kommune eller virksomhet. Blant våre tillitsvalgte informanter, var det imidlertid også flere som framholdt at bærekraftsspørsmål var forbeholdt toppledelsen i egen kommune eller virksomhet. Noen kjente til at styrende organer benyttet bærekraftmålene i planleggingsammenheng, men de var ikke tatt med på råd og hadde ingen formening om hvorvidt og evt. hvordan målene hadde innvirkning på arbeidshverdagen til dem de representerte. Dette antyder i beste fall at medbestemmelsesretten praktiseres ulikt, i verste fall at den kan betegnes som svak. Men det antyder også at forbundene har en jobb å gjøre for å sikre bærekraftkompetanse- og –engasjement blant tillitsvalgte nedover i organisasjonene, og blant ordinære medlemmer.

Som vi har argumentert over er god utdanning og «grønn» kunnskap avgjørende for at profesjonene og borgere flest skal forstå hvordan de skal handle for å sikre en bærekraftig framtid og hvordan felleskapet kan bygges for at «alle blir med». For at profesjonene skal reformere sin yrkesutøvelse til å være mer i pakt med bærekraftmålene, må endringsvilje støttes politisk og økonomisk. Dette peker på behovet for påvirkning «sentralt» gjennom at Unio og medlemsforbundene jobber opp mot regjering og departementer, politiske partier og folkevalgte, sivilsamfunnet, og arbeidslivets øvrige parter. Som nevnt innledningsvis, har Unio vært aktive på dette området, noe som organisasjonens [høringsinnspill til regjeringens handlingsplan for bærekraftmålene](#) er et godt eksempel på. Likevel, flere informanter mente at Unio og eget fagforbund har en så god posisjon i det offentlige rom, at de derfor burde bruke stemmen enda mer kraftfullt på bærekraftfeltet.

Spørsmål – Unio, medlemsforbundene og deres arbeid

Hvordan kan Unios forbund best benytte medbestemmelsesretten for å bidra til det transformative skiftet, altså redusere fattigdom og ulikhet i og mellom land, styrke likestillingen, sikre anstendig arbeid for alle osv. og samtidig ta hensyn til jordas arts mangfold, ressurs- og miljøbegrensninger og hindre forurensing og forsurening av havet, jordsmonn og ferskvann?

Hvordan mener du Unio og ditt fagforbund kan være mer aktive i det offentlige ordskiftet om bærekraftagendaen?

Er det ønskelig at arbeidet med bærekraftmålene i større grad tas inn i partssamarbeidet enn i dag? Hvorfor (ikke)? Hvordan skal en få det til?

Hvordan kan de tillitsvalgte på ulike nivåer komme i posisjon til å drøfte bærekraftmålene og de konsekvenser de kan ha for den enkelte arbeidsplass og det enkelte medlem? Hva kan forbundene

¹² Miljø og klima er tatt inn i [hovedavtalen for kommunesektoren](#): «Partene er enige om at klima- og miljøtiltak som fremmer bærekraftmålene inngår som en del a partssamarbeidet etter hovedavtalen.»

gjøre for å styrke de tillitsvalgtes mulighet og evne til å delta i diskusjonen om bærekraftmålene og deres konsekvenser for omstilling i sin virksomhet?

Hvordan kan bærekraftagendaen styrke Unio og medlemsforbundenes innflytelse på politikk i sin alminnelighet? Hvordan kan arbeidet med bærekraftmålene bidra til å styrke deres posisjon og kraft i trepartssamarbeidet og derigjennom øke muligheten til gjennomslag for egne synspunkter når det gjelder for eksempel lønnsbetingelser og arbeidsforhold?

Avslutning – profesjonenes samfunnsoppdrag

Forskning relatert til bærekraftmålene, ny kunnskap som kan inngå i utdanningene av profesjonene og profesjonenes anvendelse av denne kunnskapen i yrkesutøvelsen, har fra den første diskusjonen av bærekraftagendaen vært holdt fram som avgjørende for å få til det transformativt skiftet.

Relasjonen mellom arbeid og utdanning kan skape grunnlag for dyptgripende samfunnsendringer når en har felles forståelse av veien videre og evner å gjøre denne forståelsen kjent og diskutert i samfunnet generelt. Profesjonene må gjennom sine organisasjoner delta i samfunnsdebatten og bruke det offentlige rommet til å fremme sin kunnskap og gjøre kjent sine yrkeserfaringer. Relasjonen mellom arbeid og utdanning spiller derfor sammen med kunnskap-politikkrelasjonen gjennom det diskursfelleskapet demokratiet bygger på og utgjør. Forskning og kunnskap om behov for endringer av arbeidets innhold må snakke til politisk og organisatorisk ledelse. Profesjonenes omstillingskunnskap og -vilje er betinget av politisk støtte om de skal kunne bidra effektivt til organisasjonsendringer og endrede klientrelasjoner som ivaretar intensjonen i 2030-agendaen.

Da de 17 bærekraftmålene ble vedtatt, skjedde det etter intense diskusjoner mellom kunnskapsbaserte grupper og eksperter og de som representerte makten (politikere og byråkrater). Da målene ble vedtatt ble det sagt at relasjonen kunnskap-politikk måtte videreutvikles på alle plan. For å klare det, er forventningen at det kunnskapsbaserte arbeidet, enten som teoretisk arbeid gjennom forskning, eller som anvendt kunnskapsarbeid innen profesjonene ellers, må få en sterkere stemme i utformingen av politikken for det transformativt skiftet.